

HELENA ZOLL-ADAMIKOWA

CHATA Z PRASKIM TYPEM CERAMIKI ZE ZŁOTNIK, WOJ. MIEJSKIE KRAKOWSKIE*

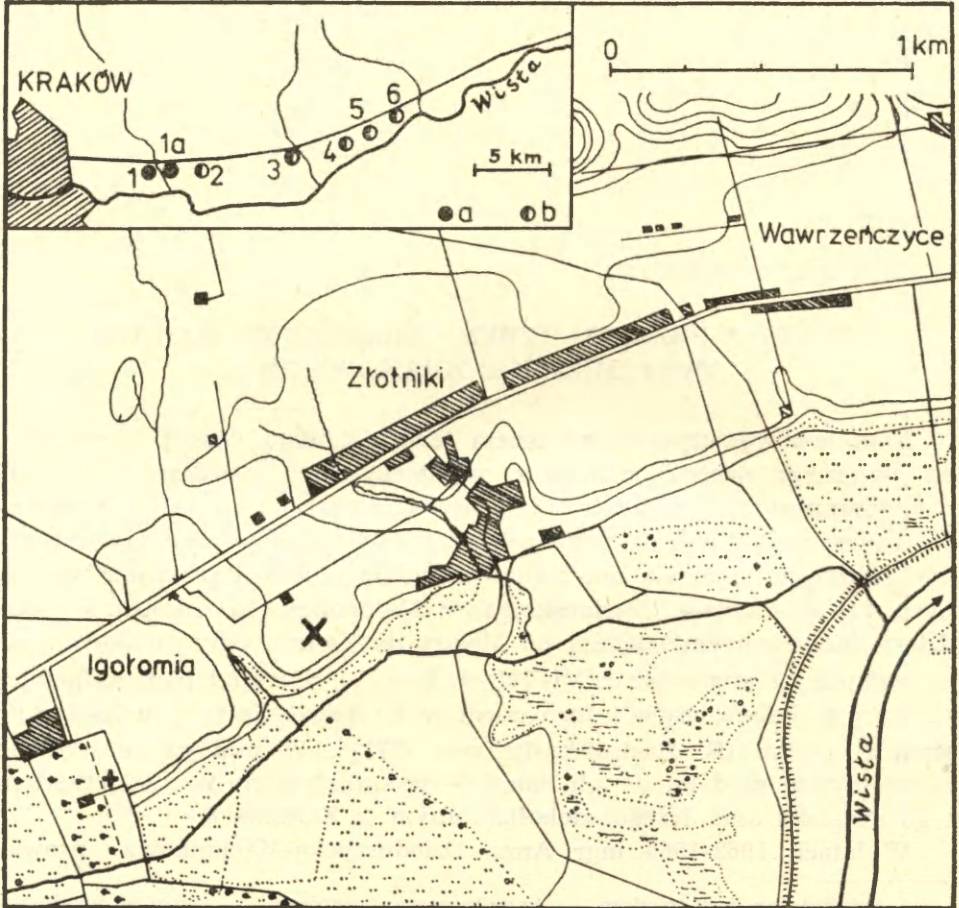
Nadzalewowa, czyli druga terasa lewego brzegu górnej Wisły była od wczesnego neolitu jednym z najintensywniej zasiedlonych wycinków terenu w naszym kraju. Choć liczba znalezisk z początku wczesnego średniowiecza jest na razie znikoma wobec śladów osadnictwa z innych okresów, stanowią one najpoważniejsze źródło dla badania wczesnych faz osadnictwa słowiańskiego w Małopolsce. Na niespełna dwudziestokilometrowym odcinku od Mogiły do Złotnik odkryto dotychczas co najmniej 7 stanowisk z VI-VII w. (ryc. 1), a wśród nich najpełniej zbadaną w Polsce osadę z tego czasu w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile, stan. 1, szpital (R. Hachulska-Ledwos 1971)¹. W niniejszym artykule zajmiemy się najdalej — jak dotąd — wysuniętym na wschód punktem tego skupiska osadniczego, zlokalizowanym w Złotnikach.

W latach 1962-1964 mgr Anna Dzieduszycka-Machnikowa² prowa-

* Artykuł ten jest tekstem — uzupełnionym przypisami — referatu wygłoszonego na Międzynarodowym Seminarium pt. „Starosłowiańskie osadnictwo w Nowej Hucie-Krakowie na tle aktualnych badań nad „praską” prowincją kulturową”, zorganizowanym w dn. 9-11 X 1974 r. w Krakowie przez Polskie Towarzystwo Archeologiczne, Oddział w Nowej Hucie, i przez Komisję Archeologiczną Oddziału PAN w Krakowie (por. „Acta Archaeologica Carpathica”, t. 16: 1976, s. 255). Ze względu na nieprzewidziane trudności wydania materiałów w planowanej przez organizatorów Seminarium wspólnej publikacji drukowane są one w kilku seriach, w zasadzie w wersji niezmienionej, tj. uwzględniającej stan badań z lat 1974-1976. Referaty autorów zagranicznych zamieszczone są w „Slavia Antiqua”, t. 29 i t. 30, a autorów polskich — w „Archeologii Polski”, t. 29, z. 2 i t. 30, z. 1 oraz w „Acta Archaeologica Carpathica”, t. 25 (uwaga organizatorów Seminarium; por. też przypis pod gwiazdką do artykułu E. Dąbrowskiej 1984).

¹ Pozostałe stanowiska — prócz omawianego w Złotnikach — to: Kraków-Nowa Huta-Mogiła, stan. 62 A (nie publikowane; plan obiektów wczesnosłowiańskich i szczegółową analizę jednego z nich zamieszcza E. Dąbrowska, 1984), Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 18 (M. Kaczanowska 1976, s. 252-253), Kraków-Nowa Huta-Cło, stan. 7, 58, 65 (nie publikowane), Igołomia-Zofipole (nie publikowane — por. ryc. 4b), Igołomia-Wschód (L. Gajewski 1961, s. 165-167).

² Za udostępnienie materiałów do opracowania składam w tym miejscu badaczce serdeczne podziękowanie.

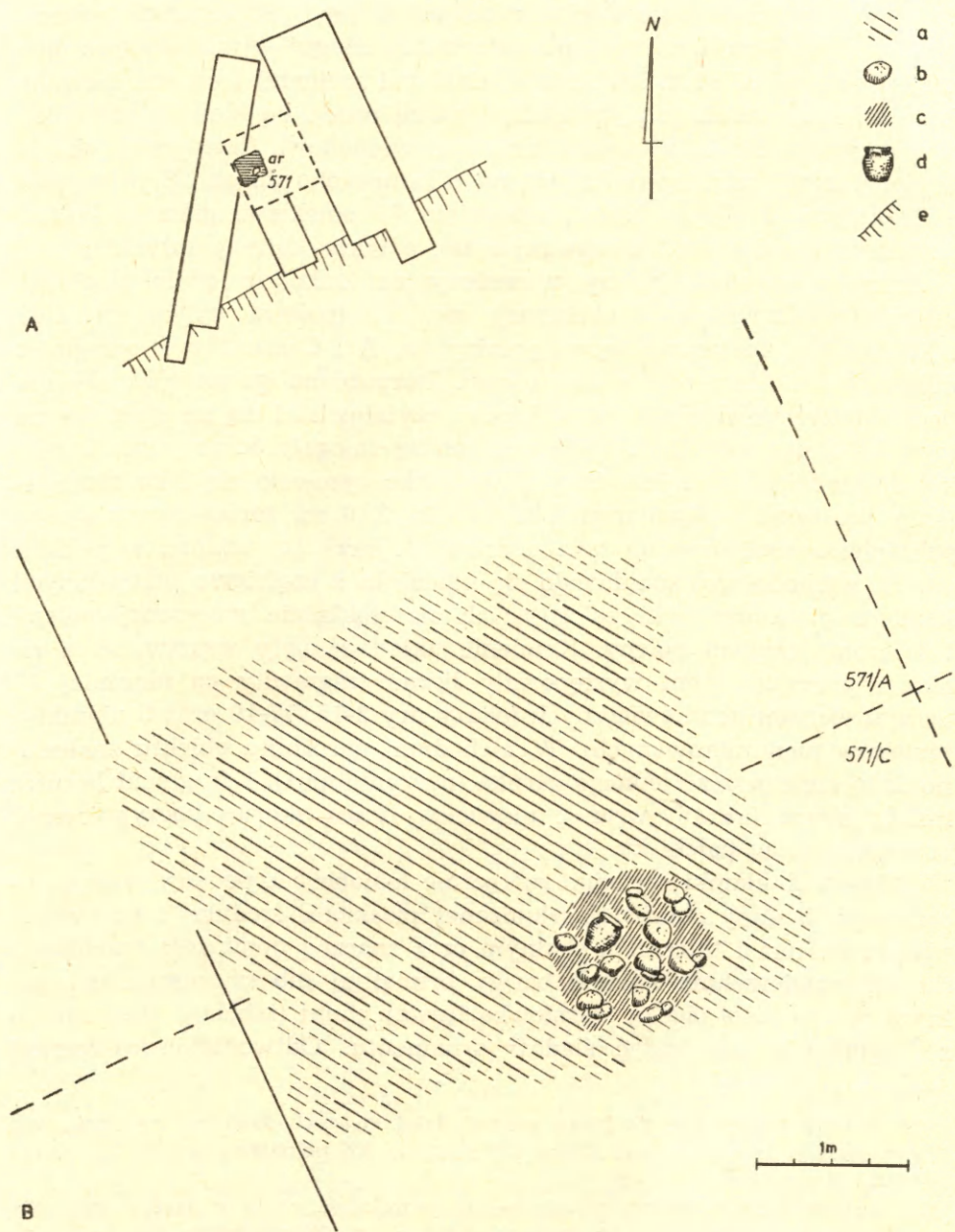
Ryc. 1. Położenie stanowiska w Złotnikach (x) i w Igołomi-Wschód (+) w topografii terenu oraz na tle innych wczesnosłowiańskich stanowisk odcinka górnej Wisły:

1-3 — Kraków (1 — Nowa Huta-Mogiła, stan. 1 szpital, 1a — Nowa Huta-Mogiła, stan. 62 A, 2 — Nowa Huta-Pleszów, stan. 18, 3 — Nowa Huta-Cło, stan. 7, 58, 65), 4 — Igołomia-Zofipole, 5 — Igołomia-Wschód, 6 — Złotniki; a — osady, b — domniemane osady lub odkryte na razie pojedyncze obiekty

Abb. 1. Topographische Lage der Siedlungen in Złotniki (x, 6) und in Igołomia-Wschód (+, 5) und die Ausbreitung anderer frühslawischen Fundstellen (1-4) am linken Ufer der oberen Weichsel:

a — Siedlungen; b — vermutete Siedlungen bzw. einzeln entdeckte Objekte

dziła z ramienia Zakładu Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie badania sondażowe wielokulturowej osady, położonej na polach zachodniej części wsi Złotniki, woj. miejskie krakowskie, w odległości ok. 1 km na północny wschód od pałacu Stacji ZAM IHKM PAN w Igołomi (ryc. 1). Jest to krawędź drugiej, nadzalewowej terasy północnego brzegu Wisły, biegnącej w kierunku południowy zachód — północny wschód, wyniesionej kilkanaście metrów nad poziom łąk i odległej od

Ryc. 2. Złotniki, woj. Kraków. Rzut poziomy obiektu 57 na głęb. ok. 60 cm:
 a — wypełnisko obiektu; b — kamienie; c — polepa; d — naczynie nr 2; e — krawędź terasy

Rys. A. Koziół

Abb. 2. Grundriß des Grubenhauses Nr. 57 (Tiefe 60 cm):

a — Füllung des Objektes; b — Steine; c — verbrannter Lehm; d — Gefäß Nr. 2; e — Rand der Weichselterrasse

Zeichn. A. Koziół

obecnego, uregulowanego koryta rzeki ok. 2 km³. Stanowisko usytuowane jest na wyodrębnionym odcinku terasy dług. 750 m, odciętych ciekami wodnymi od stan. Igołomia-Wschód (od zachodu) i od wsi Złotniki (od wschodu). Teren pokryty glebą lessową opada łagodnie w kierunku od północnego zachodu ku południowemu wschodowi. Eksploracją objęto w przybliżeniu przestrzeń 7 arów, od załomu stoku do ok. 30 m w głąb *plateau* (ryc. 2 A), na której odsłonięto 70 obiektów: głównie kultur lendzielskiej i ceramiki wstęgowej rytej, a także kultury łużyckiej.

Interesujący nas, jedyny ujawniony na badanym odcinku obiekt wczesnośredniowieczny⁴, oznaczony nr. 57 (polowa sygnatura 4/62 i XXXIV/64), znajdował się na granicy ćw. A i C aru 571 w odległości kilkunastu metrów od załomu terasy. Rozpoznano go na głęb. 50 cm pod warstwą próchnicy ornej. W pełni czytelny stał się na głęb. 60 cm (ryc. 2B) i sięgał do głęb. 75-85 cm; poniżej zalegały dolne partie 2 jam: kultur lendzielskiej i łużyckiej. Wypełnisko rysowało się jako nieregularny prostokąt o wymiarach ok. 3,75 × 3,40 m, zorientowany ścianą południowo-wschodnią na tzw. godzinę 11. Przy tej ścianie, w pobliżu naroża wschodniego, znajdowało się palenisko z częściowo przepalonych kamieni piaskowcowych zalegających na pokładzie spieczonej polepy i otoczone kręgiem polepy. Kamienie układane były warstwami, a na nich i pomiędzy nimi występowały liczne fragmenty co najmniej 17 naczyń wczesnośredniowiecznych (okazy nry 2-15, 17-19 oraz 5 ułamków brzuśców nienumerowanych). W zachodnim narożniku obiektu znaleziono dużą część jeszcze jednego garnka (naczynie nr 1), 1 fragment brzuśca innego okazu (nr 16) wraz z niewielką liczbą skorup naczyń nr 2 rozrzuconego w palenisku.

Wszystkie ułamki ceramiki są ręcznie lepiące bez pomocy koła garncarskiego, z gliny żelazistej schudzanej piaskiem, średnio- i gruboziarnistym żwirem i tłuczniem skalnym oraz znaczną domieszką tłuczonych skorup; powierzchnia ścianek barwy brunatnej lub szarobrunatnej pokryta jest na ogół cienką warstewką tłustej glinki (tabela)⁵. Na żadnym z fragmentów nie widać śladów ornamentu. Odtworzenie całkowitej

³ Mierzac prostopadle do biegu koryta; dalej ku wschodowi, na wysokości wsi Wawrzeńczyce dzisiejszy nurt zbliża się znacznie ku północnej terasie, na odległość ok. 0,5 km.

⁴ Uznany był on zresztą pierwotnie za pozostałość chaty z okresu wpływów rzymskich (A. Dzieduszycka-Machnikowa 1966, s. 19, 28), podobnie jak fragmenty naczyń znalezione tu w trakcie badań powierzchniowych (L. Gajewski 1962, s. 93-94).

⁵ W zestawieniu tabelarycznym nie uwzględniono cech naczyń widocznych na rysunkach (ryc. 3) oraz takich, jak np. procentowy udział poszczególnych materiałów schudzających czy stopień wypału, których makroskopowo, bez badań specjalistycznych, nie można ściśle ustalić. W rubryce 2 uzupełniono symbole masy ceramicznej (przyjęte za I. Pleinerową 1968) o literę G oznaczającą tłuczeń ceramiczny oraz o połączenie cyfr 1-2, wyrażające fakturę powierzchni naczyń w istocie po-

Tabela. Charakterystyka surowca, technologii i proporcji naczyń z obiektu 57 w Żłotnikach
 Tabelle. Charakteristik der Tonmasse, Technologie und Proportionen der Gefäße aus Objekt 57
 in Żłotniki

Nr naczynia	Surowiec i powierzchnia	Barwa	Ślady obróbki	Proporcje rozmiarów					Kąt wychylenia brzegu	
				D ₃ :H	H ₁ :H	D ₄ :H	D ₄ :D ₂	D ₃ :D ₂		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	AG ₁₋₂	bs	≠	(±)0,92	(±)0,67	(±)0,52	(±)0,72	1,27	15°	
2	AFG ₁₋₂	bs	= //	0,99	0,69	0,43	0,55	1,27	4°	
3	AF ₁	b+s	= //	wtórnie przepalone					1,20	2°
4	AG ₂	b	≠					(±)1,30	15°	
5	A(B?)FG ₂	z bs	≠					1,47	-4°	
6	ACG ₂	z b	= //					(±)1,30	9°	
7	z ABFG ₂	z b	≠					(±)1,18	20°	
8	w ABFG ₁₋₂	w s								
8	ACG ₂	z b		(±)0,85	(±)0,56	(±)0,47	(±)0,88	(±)1,57		
9	ACG ₂	z jb	//							
10	AFG ₁₋₂	b								
11	AFG ₃ (?)	jb								
12	z AFG ₃	z jb+b	//							
	w AFG ₂	w b+bs								
13 (2 fr. dna)	AFG ₂	bs								
14 (fr. brzuśca)	z A(C?)G ₂	z b								
	w A(C?)G ₁₋₂	w s								
15 (fr. brzuśca)	z AB(G?) ₂	b								
	w AB(G?) ₁₋₂									
16 (fr. brzuśca)	ACF(BG?) ₃ (?)	b								
17 (fr. przyden-ny)	z ABFG ₂	bs								
	w ABFG ₁₋₂									
18 (3 fr. dolnej cz. brzuśca)	z ABFG ₂	z bs								
	w ABFG ₁₋₂	w b								
19 (fr. dolnej cz. brzuśca)	ACG ₂	z jb+bs	//?							
	w bs									

Objaśnienia:

rubryka 2 (symbole materiałów schudzejących i faktury powierzchni) odpowiadają klasyfikacji I. Pleinerovej (1968): A — piasek, B — mika lub inne błyszczące materiały, C — żwir, D — łuski, E — kawałki kamienia (C — grube i średnie ziarna, F — średnie i małe ziarna), G — lutowane skorupy, 1 — powierzchnia szorstka, 2 — powierzchnia słabo wygładzona (cienka pseudoangoba), 3 — powierzchnia gładka (grubsza pseudoangoba), z — ścianka zewnętrzna, w — ścianka wewnętrzna
 rubryka 3: b — brązowy, jb — jasnobrązowy, s — szary, w, z — zob. objaśnienie do rubryki 2
 rubryka 4: = — płaszczyny brzegu równe, ≠ — płaszczyny brzegu nierówne, powyginane, na zewnętrznej reszty nieusuniętej gliny po poziomym ścinaniu, krawędzie i ślady pionowego obracania
 rubryki 5-9 (podano te proporcje naczyń, które I. P. Rusanova, 1976 i H. Zoll-Adamikowa, w druku, uznają za diagnostyczne): D₁ — średnica wylotu, D₂ — średnica szyjki, D₃ — średnica największej wydętości brzuśca, D₄ — średnica dna, H — wysokość całkowita, H₁ — wysokość od dna do największej wydętości brzuśca
 rubryka 10: wychylenie brzegu od pionu obliczono wg metody M. Parczowskiego (1977, str. 4).

formy większości okazów nie jest możliwe; tylko dla jednego z nich udało się ustalić pełny profil, a wysoce prawdopodobny dla dwóch innych. Należą one, jak i zapewne pozostałe ułamki, do jednego typu naczyń: garnków⁶, łagodnie profilowanych, o zwężonym wlocie z krótką, często cylindryczną szyjką i brzegiem pionowym, bądź nieco wychylnym na zewnątrz, o słabo wydętym brzuścu, dnie płaskim lub lekko wklęsłym, niekiedy z wyodrębnioną stopką (ryc. 3). Proporcje naczyń (tabela) wskazują, że należą one do garnków przysadzistych ($D_3 : H$ między 0,85 a 0,99), o wąskich dnach, których średnica równa się w przybliżeniu połowie wysokości ($D_4 : H$ między 0,43 a 0,52), o stosunkowo niskim załomie brzuśca umieszczonym na $2/3$ wysokości lub niżej ($H_1 : H$ między 0,56 a 0,69).

W świetle sformułowanych dotąd w literaturze definicji oraz prób podziału typologicznego ręcznie lepionej ceramiki wczesnosłowiańskiej⁷ uznać należy, iż naczynia zalegające w chacie 57 ze Złotnik są klasycznymi reprezentantami ceramiki typu praskiego w ścisłym tego słowa znaczeniu. Świadczą o tym z jednej strony formy i proporcje garnków (mieszczą się w odmianie 5 typu I, wg H. Zoll-Adamikowej, w druku), wychylenie (od -4° do 20°) i ukształtowanie brzegów (głównie formy a oraz b_1 , wg I. Pleinerovej, J. Zemana 1970), a także profilowanie den (przeważnie formy a oraz d , wg I. Pleinerovej, J. Zemana 1970). Z drugiej strony niemniej istotny jest w tym względzie charakterystyczny surowiec i sposób jego obróbki; poza naczyniem nr 3 wtórnie przepalonym, wszystkie pozostałe ułamki pod względem struktury tworzywa i faktury powierzchni odpowiadają ściśle pierwszej grupie masy ceramicznej, wg terminologii J. Zemana (1976, s. 186-188)⁸, a w przybliżeniu grupie AC_2 lub AF_2 , wg I. Pleinerovej (1968, s. 651-652). Jedynie znaczna ilość tłuczonych skorup w domieszce schudzającej, jak i zna-

wleczonych warstewką pseudoangoby, lecz nieco bardziej chropawych od innych (głównie chyba w wyniku częściowego starcia owej cienkiej powłoki w trakcie użytkowania garnków).

⁶ To jest okazów, których wysokość jest większa lub równa średnicy największej wydętości brzuśca: $H \geq D_3$, ta zaś jest większa od średnicy wylewu i dna: $D_1 < D_3 > D_4$.

⁷ Najpełniejsze ujęcia dali następujący badacze: D. Bialeková (1962), B. Krüger (1967), I. Pleinerová (1968), I. Pleinerová, J. Zeman (1970), Z. Hilčerówna (1970), I. P. Rusanova (1976), H. Brachmann (1978), H. Zoll-Adamikowa (w druku).

⁸ Ze względu na to, że ten rodzaj surowca i jego obróbki wydaje się typowy dla znakomitej większości ceramiki typu praskiego, warto tu przypomnieć krótko główne elementy opisu J. Zemana (1976, s. 186-188), w którym scharakteryzował on pierwszą grupę masy ceramicznej z obszaru Czech. Materiałem schudzającym był zarówno piasek, jak i mniej liczne, nierównomiernie rozproszone w masie duże okruchy otoczków, grubości do 5 mm, czasem większe (w przypadku Złotnik znaczną część tych grubych ziarn domieszki stanowił tłuczeń ceramiczny). Istotną cechą obróbki był fakt, iż po ulepieniu naczynia nie pozostawiano tej niejednorodnej struktury na powierzchni, lecz wygładzono ścianki. Według wymienionego wyżej badacza to wygładzanie mogło być uzyskiwane dwoma sposobami: albo przez na-

leżenie w pobliskiej osadzie w Igołomi-Wschód naczynia (ryc. 4a), którego forma odpowiada proporcjom większości garnków typu Korczak lub naddniestrzańskich (np. $D_3:H = 0,72$), sugerować może pewne powiązania ze wschodniosłowiańską wytwórczością garncarską⁹.

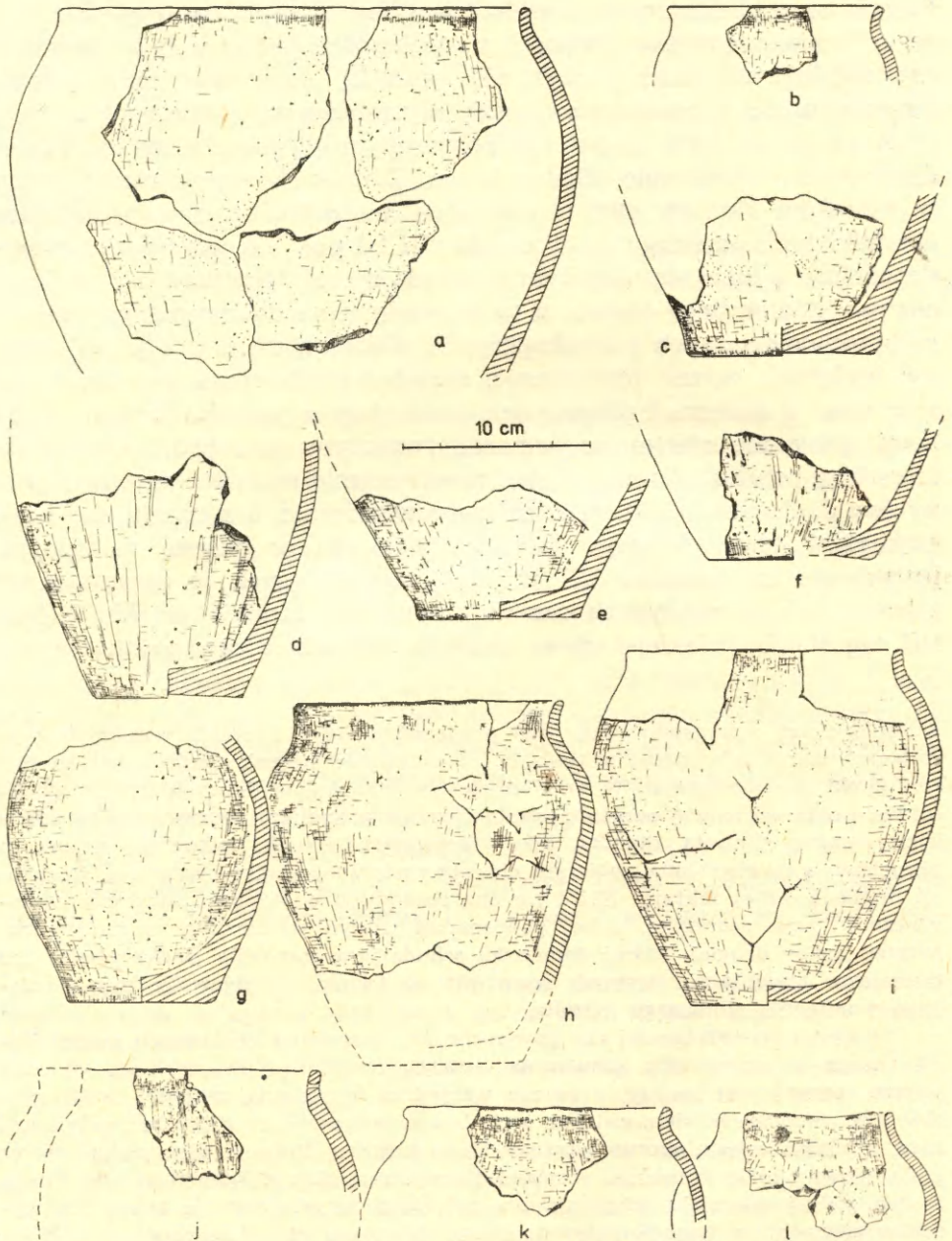
Z uwagi na brak innych, lepszych niż naczynia gliniane zabytków datujących, chronologię chaty 57 ze Złotnik zamknąć można tylko w szerokich ramach okresu dominacji niezdobionej, ręcznie lepionej ceramiki typu praskiego, tj. w obrębie VI i 1 poł. VII w. Bardziej prawdopodobne wydaje się przy tym przyjęcie raczej początkowych niż końcowych stadiów tego okresu, a to ze względu na dość wymowny zespół cech technologicznych i typologicznych. Składają się nań z jednej strony: wyłącznie ręczne formowanie, sposób kształtowania brzegów i ich nierówne, o zmiennej płaszczyźnie krawędzie z pozostawionymi resztkami gliny nie startej po ścinaniu poziomym krawędzi, pogrubianie ścianek w pobliżu załomu brzuśca, masa ceramiczna tylko pierwszej grupy (wg J. Zemana 1976), niezdobione powierzchnie, a z drugiej zaś brak elementów tzw. progresywnych, dominujących w okresie następnym, po połowie czy schyłku VII w., lecz występujących w ograniczonym zakresie już w końcowych fazach produkcji ceramiki „praskiej” (faza I/II wg R. Hachulskiej-Ledwos 1985)¹⁰. Scharakteryzowana tu techno-

---

wilżanie okazu i wyrównywanie jego powierzchni (czyli ścieranie większych, wystających ziarn), albo przez nakładanie, obmazywanie ścianek cienką powłoką tłustej glinki (pseudoangoba). W wyniku obu tych zabiegów (których dziś przy obserwacji makroskopowej odróżnić praktycznie nie potrafimy) tworzyła się na ściankach cienka, gliniasta otoczka, nie pokrywająca jednak całkowicie grubszych okruców, a powierzchnia nabierała charakterystycznej gładko-chropawej, miejscami brodawkowatej faktury. Różni się ona zasadniczo od typowo „wczesnośredniowiecznej”, czyli szorstkiej, ostrej powierzchni naczyń wykonanych z masy ceramicznej grupy drugiej, której domieszkę schudzającą stanowiły ziarna piasku lub tłucznia w przybliżeniu równych rozmiarów, a ścianki wyrobów nie były powlekanie warstewką gliniastego mazidła.

⁹ Kwestia sporadyczności czy powszechności stosowania w dorzeczu górnej Wisły tłuczonych skorup dla schudzania surowca ceramiki typu praskiego wymaga jeszcze szczegółowej analizy, a przede wszystkim wykonania znacznej liczby szlifów. Jak wskazuje bowiem wstępna seria badań mikroskopowych próbek pobranych m.in. z kilkudziesięciu skorup typu praskiego z Nowej Huty (R. Hachulska-Ledwos 1985), główną masę domieszki stanowił tłuczeń ceramiczny. Niewykluczone zatem, że ten rodzaj materiału schudzającego był charakterystyczny nie tylko dla wyrobów garncarstwa wschodniosłowiańskiego, lecz także dla Małopolski, a brak informacji na jego temat w literaturze przedmiotu wynika z faktu niedostrzegania czy nierozróżniania go w toku oględzin makroskopowych.

¹⁰ Do elementów progresywnych, prócz cech będących w pewnym sensie przeciwieństwem wyżej wymienionych, jak np. ślady słabo formującego obtaczania, zaczątki ornamentu, silniejsze wychylenie brzegów i skośne ścięcie krawędzi, występowanie masy ceramicznej także grupy drugiej (wg J. Zemana 1976), na obszarze w dorzeczu górnej Wisły dochodzi pojawianie się bardzo charakterystycznej tzw. ceramiki białej, a więc wprowadzanie jeszcze jednej, odmiennej receptury surowca garncarskiego.

Ryc. 3. Złotniki, woj. Kraków. Ceramika znaleziona w palenisku obiektu 57 (a-g, i-l) i w jego zachodnim narożniku (h);

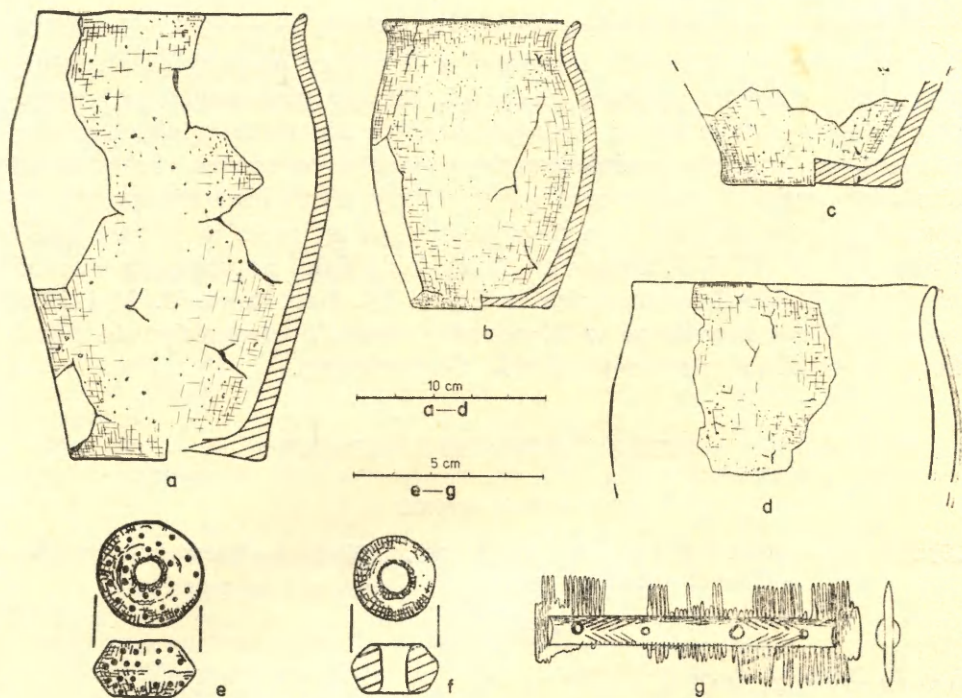
naczynie 1 (h) 2 (i), 3 (a), 4 (k), 5 (l) 6 (j), 7 (b), 8 (g), 9 (d), 10 (e), 11 (c), 12 (f)

Rys. A. Koziół

Abb. 3. Keramik in der Feuerstelle (a-g, i-l) und in westlicher Ecke (h) gefunden

Zeichn. A. Koziół

Ryc. 4. Zabytki z wczesnosłowiańskich stanowisk w okolicy Złotnik:

a, c-g — Igołomia-Wschód (a — z warstwy humusu, c-g — z jamy 2/1957); b — Igołomia-Zofi-pole, skupisko 16 na polu Kwiatka

a, b, g — rys. A. Koziół, c-f — wg L. Gajewskiego (1961)

Abb. 4. Funde aus den frühslawischen Fundstellen von der Umgebung von Złotniki

a, b, g — Zeichn. A. Koziół, c-f — nach L. Gajewski (1961).

logia i formy garnków złotnickich znajdują najbliższe odpowiedniki w zespołach naczyń z fazy IB, wg R. Hachulskiej-Ledwos (1985), która datuje ją w granicach VI w. Zbliżone cechy wykazuje ceramika z jamy 2/1957 z Igołomi-Wschód (ryc. 4c, d).

Inne zjawiska kulturowe stwierdzone w Złotnikach także zgodne są z prawidłowościami cechującymi typ osadnictwa na pozostałych stanowiskach „kultury praskiej” w rejonie mogiisko-igołomskim. Są to m.in.: zasiedlanie tylko wąskiego pasa samej krawędzi terasy nadzalewowej, rozproszony typ zabudowy (zagrody oddalone od siebie o kilkadziesiąt metrów), półziemiankowe, prawie kwadratowe budynki mieszkalne o powierzchni w granicach 12-17 m², z paleniskami otwartymi, sytuowanymi zazwyczaj w pobliżu wschodniego narożnika chat. Wiele pytań pozostaje jednak wciąż bez odpowiedzi, szczególnie zaś dotyczących obszaru zajmowanego przez poszczególne osiedla, a także przez całą domniemaną mogiisko-igołomską jednostkę osadniczą. Niejasny jest też

typ stanowisk nekropolicznych¹¹ i ich lokalizacja w stosunku do siedzib ludzkich oraz wiele innych zagadnień z dziedziny gospodarki, struktury społecznej czy demograficznej ludności. Dlatego nieodzowne jest rozpoczęcie intensywnych badań wykopaliskowych nie tylko w obrębie omawianego tu skupienia osadniczego, lecz również na innych stanowiskach „kultury praskiej” w dorzeczu górnej Wisły. Sygnalizowane są one zarówno powyżej Krakowa, na prawym brzegu tej rzeki w rejonie Tyńca i Skawiny (M. Fraś, J. Olszowski 1971), jak i dalej na północny wschód, na skraju Dołów Proszowickich w Szarbi (B. Baczyńska, U. Maj 1982) i Garbu Wodzisławskiego w Stradowie, stan. IV (materiały nie publikowane, łaskawe informacje mgr L. Gajewskiego).

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Wykaz skrótów

„SprArch.” — „Sprawozdania Archeologiczne”, Wrocław—Warszawa—Kraków—
—Gdańsk—Łódź

♦ Literatura

- Baczyńska B., Maj U.
1982 *Wstępne wyniki badań na stanowisku wielokulturowym w Szarbi, woj. Kielce*, „SprArch.”, t. 33, s. 165-181.
- Bialeková D.
1962 *Nové včasnolovanské nálezy z juhozápadného Slovenska*, „Slovenská archeológia”, R. 10, č. 1, s. 97-145.
- Brachmann H.
1978 *Slawische Stämme an Elbe und Saale. Zu ihrer Geschichte und Kultur im 6. bis 10. Jahrhundert — auf Grund archäologischer Quellen*, Schriften zur Ur- und Frühgeschichte, t. 32, Berlin.
- Dąbrowska E.
1984 *Skarb ozdób brązowych z VI-VII w. na stanowisku 62A w Nowej Hucie-Mogile*, „Archeologia Polski”, t. 29, z. 2, s. 351-369.
- Dzieduszycka-Machnikowa A.
1966 *Wyniki badań osady kultury lendzielskiej na stanowisku w Złotnikach, pow. Proszowice, w roku 1964*, „SprArch.”, t. 18, s. 19-29.
- Fraś M., Olszowski J.
1971 *Habitats du haut moyen âge près de Tyniec-sur-Vistule (résultats des recherches préliminaires)*, „Acta Archaeologica Carpathica”, t. 12, s. 79-92.
- Gajewski L.
1961 *Wyniki badań w roku 1957*, [w:] *Igołomia I. Osada wczesnośredniowieczna*, „Prace Komisji Archeologicznej”, t. 2, s. 157-207.

¹¹ Dotychczas nie ujawniono tu ani jednego pewnego grobu z okresu wcześniejszego niż przełom X i XI w. Jedyne charakterystyczny zespół zabytków w jamie 2/1957 z Igołomi-Wschód (2 naczynia, 2 przęśliki, grzebień — ryc. 4c-g) mógłby sugerować nekropoliczną funkcję tego obiektu. W wypełniku jego nie znaleziono jednak jakichkolwiek przepalonych szczątków kostnych.

- 1962 *Nowe znaleziska w Złotnikach, pow. Proszowice*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 28, z. 1, s. 93-95.
- Hachulska-Ledwos R.
 1971 *Wczesnośredniowieczna osada w Nowej Hucie-Mogile*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, t. 3.
 1985 *Próba periodyzacji ceramiki wczesnosłowiańskiej w rejonie Nowej Huty*, „Archeologia Polski”, t. 30, z. 1, s. 113-159.
- Hilczerówna Z.
 1970 *Praski typ ceramiki*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. IV, cz. 1, Wrocław—Warszawa—Kraków, s. 305-309.
- Kaczanowska M.
 1976 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych w 1971 r. w Nowej Hucie na stanowisku 18 (Nowa Huta-Pleszów)*, „SprArch.”, t. 28, s. 243-255.
- Krüger B.
 1967 *Dessau — Mosigkau. Ein frühslawischer Siedlungsplatz im mittleren Elbegebiet*, *Schriften der Sektion für Vor- und Frühgeschichte*, t. 22, Berlin.
- Parczewski M.
 1977 *Projekt kwestionariusza cech naczyń ceramicznych z okresu wczesnego średniowiecza*, „SprArch.”, t. 29, s. 221-247.
- Pleinerová I.
 1968 *Zur relativen Chronologie der Keramik vom Prager Typus auf Grund der Siedlungsgrabung Březno bei Louny*, „Archeologické rozhledy”, t. 20, z. 5, s. 645-666.
- Pleinerová I., Zeman J.
 1970 *Návrh klasifikace časně slovanské keramiky v Čechách*, „Archeologické rozhledy”, t. 22, z. 6, s. 721-732.
- Rusanova I. P.
 1976 *Slavjanskije drevnosti VI-VII vv.*, Moskva.
- Zeman J.
 1976 *Nejstarší slovanské osídlení Čech*, „Památky archeologické”, t. 67, s. 115-235.
- Zoll-Adamikowa H.
 (w druku) *Popytka tipologii keramiky VI-VII vv. v bassejne verchnej Visly*, [w:] *Keramičeskij sbornik*, Moskva.

HELENA ZOLL-ADAMIKOWA

EIN GRUBENHAUS MIT KERAMIK VOM PRAGER TYP AUS ZŁOTNIKI,
 WOJOWDSCHAFT KRAKÓW

Zusammenfassung

Während der Ausgrabungen der Siedlungen von Linienbandkeramik-, Lengyel- und Lausitzer-Kulturen im westlichen Teil des Dorfes Złotniki, am Rande der zweiten Terrasse des Weichseltals (Abb. 1), wurde in Jahren 1962, 1964 ein frühmittelalterliches Objekt (Nr. 57) erforscht (A. Dzieduszycka-Machnikowa 1966). Es war ein unregelmäßiges Rechteck ca $3,4 \times 3,75$ m (Abb. 2), 30-35 cm in den Lößboden eingetieft, darüber lagen 50 cm Ackererde. In der Nähe der östlichen Ecke entdeckte man eine Feuerstelle aus teilweise verbrannten Sandsteinen, die auf einer Schicht hartgebrannten Lehms lagen und mit verbranntem Lehm umgeben waren. Es wurden keine Holzkonstruktionen oder Pfostenspuren beobachtet.

In der Feuerstelle und in der westlichen Ecke des Grubenhauses befanden sich Fragmente von mindestens 19 frühmittelalterlichen Gefäßen (Abb. 3). Sie sind alle aus der Hand gearbeitet, der Ton ist mit grobem bzw. mittelgrobem Sand und Steinchen sowie mit feinerzkleinerten Scherben gemagert. Die Brandfärbung wechselt von braun zu graubraun, die Wandoberflächen sind mit dünner Überzugschicht bedeckt und unverziert (Tabelle, Rubriken 2-4)*. Der Formenschatz beschränkt sich zu einem einzigen Typ: der Topf^{6**}, der hier von 3 vollständig (bzw. beinahe völlig) erhaltenen Exemplaren repräsentiert ist (Tabelle, Rubriken 5-10). Es sind s-förmig profilierte, bauchige ($D_3 : H = 0,85-0,99$) Gefäße, mit relativ niedrig gesetztem Schulterumbruch ($H_1 : H = 0,56-0,69$) und oft mit walzenförmigem Hals. Der Rand ist steil oder gering ausladend (unter dem Winkel von -4° bis $+20^\circ$); der Boden gerade bzw. leicht nach innen gewölbt und relativ schmal ($D_1 : H = 0,43-0,52$).

Nach bisherigen Klassifikationssystemen der frühslawischen Keramik⁷, sollten die Gefäße aus Złotniki zu den Leitformen der Keramik vom Prager Typ eingereiht werden. Dafür spricht auch ihre Herstellungsweise und Material (Tonmasse der ersten Gruppe nach J. Zeman 1976 bzw. der Gruppen AC₂ und AF₂ nach I. Pleinerová 1968). Nur die Beimischung von zerkleinerten Scherben stellt einen wesentlichen Unterschied zwischen unseren Töpfen und denen aus dem Gebiet der DDR und ČSSR dar. Dies scheint eine Eigenart der kleinpolnischen Ware vom Prager Typ zu sein (Scherbenbeimischung wurde auch in Kraków-Nowa Huta — R. Hachulska-Ledwos 1985 — festgestellt), die auf gewisse Verbindungen mit der ostslawischen Töpferei hinzuweist.

In dem Grubenhaus wurden — außer den Gefäßen — keine andere datierende Funde freigelegt. Daher kann die zeitliche Stellung dieser Hütte vorerst ganz allgemein mit jener Periode umschrieben werden, in der die handgemachte, unverzierte Keramik vom Prager Typ vorherrscht, d. h. mit dem 6. und der 1. Hälfte des 7. Jh. Die Typologie wie auch Technologie der Gefäße von Złotniki finden jedoch ihre nächsten Analogien in dem Keramikfundgut der Phase IB von Kraków-Nowa Huta, die von R. Hachulska-Ledwos (1985) in die ältere Phase der Kultur vom Prager Typ, also in das 6. Jh. datiert wird. Für solche relativ frühe Zeitbestimmung sprechen vor allem: die Ausschließlichkeit der Handbearbeitung, die Weise der Randgestaltung und Randausladung, die Verdickung der Wände am Schulterumbruch, das Fehlen von Verzierung, das alleinige Vorkommen von Tonmasse der ersten Gruppe nach J. Zeman (1976) und endlich das Fehlen der sog. weißen Keramik, die wohl für die Lößgebiete des westlichen Kleinpolens erst in nachfolgender Periode (d. h. nach der Mitte bzw. nach dem Ende des 7. Jh.) charakteristisch ist, wenngleich sie in der Endphase der Herstellung der Ware

* Mehr eingehende Charakteristik der einzelnen Keramikfragmente ist in der Tabelle gegeben: Rubrik 1 — Nr. des Gefäßes, Rubrik 2 — Tonmasse und Wandoberfläche (Symbole der Magerungsmittel und Oberflächenstruktur entsprechen der Klassifikation von I. Pleinerová 1968; G — zerkleinerte Scherben), Rubrik 3 — Brandfärbung (j — braun, s — grau, w — Innenfläche, z — Außenfläche), Rubrik 4 — Bearbeitungsspuren (= — Randflächen eben, ≠ — Randflächen nicht eben, ausgebogen; an der Außenwand nicht abgewischte Tonreste vom horizontalen Abschneiden der Randlippe, // — vertikale Wischspuren), Rubriken 5-9 — Ausmaßverhältnisse (D — Durchmesser: 1 — der Mündung, 2 — des Halses, 3 — des Schulterumbruches, 4 — des Bodens; H — Gesamthöhe, H₁ — Höhe vom Boden bis zum Schulterumbruch), Rubrik 10 — Winkel der Randausladung (gerechnet nach der Methode von M. Parczewski 1977, Abb. 4).

** Die Ziffern beziehen sich auf die Fußnoten im polnischen Text.

vom Prager Typ (Phase I/II nach R. Hachulska-Ledwos 1985) in geringer Menge vorkommt.

Das Grubenhaus von Złotniki und die benachbarten, teilweise publizierten Fundstellen in Igołomia-Wschód und Zofipole (Abb. 4) bilden weitere Glieder in der Kette frühslawischer Siedlungspunkte, die sich das linke Weichselufer entlang von Mogiła bis Złotniki erstrecken (Abb. 1)¹. Es gibt — außer dem Vorkommen von Keramik des Prager Typs — gewisse gemeinsame Kulturelemente, die das Siedlungswesen dieses Komplexes bezeichnen. Dies sind: das Besiedeln eines schmalen Streifens dicht am Rande der zweiten Flußterrasse (die erste Terrasse über dem Überschwemmungsgebiet), die lockere, verstreute Anlage der Wohnbauten (einzelne Gehöfte reihenweise in einer Entfernung von etwa 50-100 m voneinander gelegen), rechteckige, nahezu quadratische Grubenhäuser von 12-17 m² Wohnfläche, mit aus Steinen errichteten Feuerstellen (gewöhnlich in der Nähe der östlichen Ecke situiert). Leider sind der Typ der Bestattung und die Lokalisation der Grabstätten im Verhältnis zu den Wohnstätten bis jetzt unbekannt; unerklärt bleiben auch die Größe der einzelnen Siedlungen, ihr demographisches und wirtschaftliches Potential, wie auch die Grenzen der zwischen Mogiła und Złotniki vermuteten Siedlungskammer. Aus dem Flußgebiet der oberen Weichsel sind neulich auch andere Fundstellen der „Prager Typ — Kultur“ gemeldet worden: in Tyniec (M. Fraś, J. Olszowski 1971), in Szarbia (B. Baczyńska, U. Maj 1982) und in Stradów, Fst. IV (unpublizierte Ausgrabungen von L. Gajewski).

Übersetzt von Helena Zoll-Adamikowa

Adres Autorki:

Dr Helena Zoll-Adamikowa

Zakład Archeologii Małopolski

Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN

ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków

